

FÖRTIGAN- DET AV SJÄLVSPILL- INGARNAS DÅD I DET KYRKOFÖRSLA- VADE EUROPA, SAMT NÅGRA ORD OM DUNS SCOTUSSYN- DROMET

Nikanor Teratologen

Vad är ett författarsjälv-mord? Det ögonskenligt uppenbara svaret är: "det är när en författare – en som skriver böcker – tar livet av sig." Visst, och där har vi ett överflöd av klassiska fall av självförstörelse, arketytiska händelser som när Kleist sköt sig, Nerval hängde sig och milde gamle Stifter skar halsen av sig. Men det finns måhända andra former av författarsjälv-mord, mer indirekta och tvetydiga men lika obevekligt dödande – var går exempelvis medvetenhets-och avsiktsgårnsen i alla de fall av avrättade diktare, visionärer och kåttare historien kan uppvisa, vet vi verkligen om deras livs upphörande inte var ett slags självmord, fastän de använde de föraktade makthavarna för att ombesörja och verkställa dödsdomen?

Jag tänker på män som Mani, Hallaj, Sarmad, Bruno och många andra – förstod de inte att vad de sade eller skrev skulle leda till deras offentliga avrättning? Och ändå framhärdade de i sin verksamhet? Man kan förstås även begrunda författarsjälv-mordet som fenomen utifrån följande perspektiv: var går gränsen mellan en seriöst självdestruktiv livsföring och ett regelrätt självmord? Men jag väljer att skriva några marginalanteckningar om en annan aspekt av "författarsjälv-mordet": hur självmord beskrivits, bedömts, till kommande generationers upplysning och uppbyggelse vidarebefordrats av några vittra herrar under den så kallade europeiska medeltiden.

Den judiskt-kristna världstolkningens aggressivt intoleranta, värdenedbrytande och mindervärdiga hegemoni i Europa medförde naturligtvis att den skriftligt traderade synen på självmord radikalt förändrades. Den antika livskänslans oftast mogna, naturliga och förstående förhållningssätt till dödan-det av sig själv omintetgjordes och ersattes av ett hysteriskt moraliserande prästerligt fördömande, av förbannelser och rituella samfundssank-

tionerade hämndeakter gentemot de suicidala kadavren samt konfiskation av deras efterlämnade egendom – samt ett i skriftliga källor manifesterat förbittrat tigande, förnekande och förträngande av de som i det "frälsta" Europa fortsatte att ta sig av daga.

Men i medeltida krönikor, mirakelsamlingar, teologiska traktat, privata brev, poesi och ekonomiska dokument finns ändå spår av det tabuiserade och skaminfekterade fenomenet självmord. Ibland dyker även annat än genuina och i eufemismer och antydningar dolda och nedtygade spår upp, nämligen fantasier och ryktesspridning om ryktbara och inflytelserika individers självmord, iscensatta av någon eller några som hyste agg gentemot dem – vad jag något egenmäktigt valt att kalla Duns Scotus-syndromet.

Medeltida krönikeförfattare nödgades skriva med hänsyn tagen till den avsedda publiken och de behandlade människoödena – alltså de härskande adliga och kyrkliga skikten och deras förväntningar på att ädla och uppbyggliga teman skulle präglade det skrivna. En kristen adelsman borde inte begå självmord... följaktligen var diskretion att rekommendera när en aristokrat verkligen hade tagit sig av daga – eller möjligen velat dö, försökt dö.

När den florentinske härföraren och politiker Corso Donati hade dött år 1308 beskrevs skeendet senare både av Dino Compagni och Giovanni Villani. Compagni säger i sin *Cronica* endast att Corso, likt Coriolanus då i strid med sin hemstads "folkliga" regim, höggs ner av katalanska ryttare i florentinsk tjänst när han försökte fly till San Salviklostret.

Villani berättar att Corso tillfångatogs av katalanerna, sattes på en häst med händer och fötter bundna, och fördes i riktning mot Firenze för att straffas, och sannolikt förnedras och torteras, av sina fiender. Corso påstås ha sökt

muta ryttarna, och när detta misslyckades kastade han sig, bunden som han var, av hästen, varpå en av katalanerna stötte sin lans genom hans strupe.

Den fromme kristne Villani betraktade antagligen Corsos handling som desperat och moraliskt tvivelaktig, närmast suicidal. Hans uppgiftslämnare ger två olika versioner av Corsos sista stunder: vissa hävdar att munkarna från San Salvi påträffade honom död, andra, som Villani sätter större tilltro till, säger att han bara var döende när de fann honom, och att Corso trots allt "dog som en god kristen" efter att de sedvanliga katolska dödsritualerna med syndabekännelse osv. ägt rum.

En liknande tvetydighet vidlåder Heinrich av Hohenstaufens, kejsar Friedrich II:s, son, död år 1242. Heinrich hade sju år tidigare försökt usurpera faderns maktställning, men besegrats och fängslats. Om hans död finns flera skiljaktiga versioner: Richard av San Germano hävdar i sin historik över striden mellan guelfer och ghibelliner med emfas att Heinrich dog "en naturlig död". Martinus Polonus anser att Heinrich dog eller möjligen dödades i fängelset, "kvävd av smutsen". Thomas Tuscus (omkr. 1280) och Dantekommentatorn Benvenuto da Imola (1370) ger två alternativa versioner: dels varianter på Martinus Polonus tes, dels att Heinrich av fruktan för sin fars vrede och hämnd dödade sig själv, genom att hoppa från ett slott eller genom att under en förflyttning som fånge driva sin häst utför ett stup. Slutligen finns det en anonym siciliansk-normandisk krönika, *Breve chronicon de rebus sicilis a Roberto Guiscardi temporibus inde ad annum 1250*, skriven tre decennier efter Heinrichs död – den påstår att han kastade sig från sin häst "och låg som död på marken", och vill ha det till att han avled som en följd av det.

I fallet med Heinrich av Hohenstaufen tycks det som om ryktet om hans självmord blev

mer "acceptabelt" i takt med att renässansens klassiska bildningsideal vann mark och den romerska synen på självmord i trängda lägen som något ädelt blev mer uppmärksammat.

Boccaccio skrev sin bok om "berömda mäns levnadsöden", *De casibus virorum illustrium*, på 1350-talet, och gav där båda huvudversionerna av Heinrichs död (fängelseförsmäktandet och det suicidala beridna nedstörtandet). När flamländska och franska manuskript av Boccaccios verk under 1400-talet illustrerade Heinrichs öde blev bilden med självmord till häst, störtande från en bro, den enda bild som valdes – man anar att en friare och manligare syn på liv och död gjorde sig gällande efter sekler av hyckleri, smusslande och förtigande. Men den kristna hysterin gällande självmord skulle som alla vet inte utplånas genom lärda humanisters återupptäckt av den grekisk-romerska livskänslan, det onda hade djupa rötter, förtigandet, fördömandet och förföljelsen av självmördare fortgick i århundraden, så länge kyrkans män, inklusive de protestantiska sekterna, kunde genomdriva sin vilja.

Jag tänker dock inte försöka skriva ett traktat om förtigandet, även om det är intressant att i skrivna källor ana spåren av något så förträngt och förnekat som självmord, spår som ofta liksom försvinner i ett svart hål av tystnad. Det jag kallade Duns Scotussyndromet är en annan variant av diskurs om självmord: ett hopfabulerat rykte om ett uppseendeväckande självmord för att diskreditera någon, av historiskt-ideologiska skäl som ibland kan te sig dunkla.

Den franciskanske munken och filosofen Johannes Duns Scotus dog år 1308. En vitter man vid namn Bzovius hävdade i ett verk skrivet under första delen av 1600-talet att Duns Scotus i själva verket begravts levande i en stensarkofag, vaknat upp till sitt fasansfulla öde, gripits av panik, bitit av sig händerna och

dunkat sitt huvud i sarkofagen tills han dog på riktigt...

Utgivaren av Duns Scotus samlade verk, franciskanbrodern Luke Wadding, en något yngre samtida till Bzovius, upprördes av detta rykte och ägnade ett dussin sidor åt att gen-driva påståendet om Duns Scotus självmord i graven. Wadding påpekade bl.a. att franciskaner på 1300-talet enligt källorna inte begravdes i stensarkofager, utan direkt i jorden fastbundna vid ett stycke trä... och att Bzovius fult och dumt nog helt enkelt hade överfört de envetna ryktena om påven Bonifacius VIII, död 1303, på den för Bzovius förhatlige Duns Scotus. Bzovius hade rentav, visade det sig, varit närvarande när påvens grav år 1606, för att göra slut på ryktesspridningen, hade öppnats, hans heliga händer och huvud befanns vara intakta och det konstaterades att ingen anledning till oro för att han varit skendöd och tagit sig av daga i ett utbrott av suicidal galenskap existerade... Ecce homo.